

Világosító-Szent-Gergely zászlója.

VILÁGOSÍTÓ-SZENT-GERGELY ZÁSZLÓJA.

A világon szétszórva élő örmények kegyeletesen ünneplik minden évben védőszentjüknek, Világosító-Szent-Gergelynek emlékünnepét. Ebben az évben azonban az ünnepélynek különös jelentőséget kölcsönzött az a körülmény, hogy az emléknep az örmény kereszténység 1600 éves jubiláris évfordulójának napjával esett egybe, a mennyeiben ismeretes, hogy Tiridátes örmény királyt népével együtt Kr. u. 305-ben térítette a keresztény hitre Világosító-Szent-Gergely.

A hazai örmények székvárosukban: Szamosújvárt szintén hálás kegyelettel adóztak dicsőséges védőszentjük örömmünnepén s a legnagyobb egyházi fényvel és pompával ünnepelték Világosítójukat, kinek emlékezete több mint másfélezer év lefolyása után sem halványult el, sőt megelevenedett a szivekben, láttára annak a sok emléktárgynak, mely még most is a vallásos örménynek szentelt ereklyéje, hitének ápolója és ébrentartója.

E szentelt tárgyak sorából ezúttal dr. Temesváry János főgimnáziumi tanár sikerült felvételében azt a díszes zászlót mutatjuk be, melyet minden évben a Szent-Gergely-napi egyházi körmenet alkalmával istenfelő férfiak hordoznak.

A milyen híres volt Nagy-Constantin és utódai korában az „in hoc signo vinces” csodálatos letrája után megalkotott labarum (keresztes zászló) a kereszténység bölcsőkorát élő harcosok előtt, a milyen nevezetes volt a Sainte-Deinis-i apátsági templomban, — hol az utolsó örmény király aluszsza örök álmát s a hol a királyokat koronázták a főoltár evangéliumi oldalán századokon

keresztül a francia forradalomig — felfüggesztett s már orleánsi szüz korában is szerepelt oriflamma-(Auriflamma) zászló, melyet mindig a francia király vett le helyéről, midőn személyesen vezette hadseregeit a csatákra, s végül, — hogy többet ne is említsünk — a milyen híres volt Milanóban, míg a város önállóságát fentartotta, de különösen a középkor virágzó századában a Carozzo (zászlós szekér) a mely körül harcoltak mindig a milánóiak, — olyan szent és becses Világosító-Szent-Gergelynek ezennel hű fényképmásolatban bemutatott zászlója a hazai vallásos örménység, de különösen a szamosújvári örmények előtt.

Erről a zászlóról a magyar-örmények történetének nagyérdemű írója, Szongott Kristóf, Szamosújvár sz. kir. város monográfiájának III. kötete 97. lapján a szamosújvári kereskedőtársulat tulajdonában levő eredeti örmény szövegű okmány alapján a következőket jegyezte fel az utókor számára:

„A pesti medárdusi vásárra fölment kereskedők hozták le 1845-ben azt a gyönyörű drága zászlót, melynek alig van párja széles e hazában; 650 forintba került, ebből 400 forintot adott a kereskedő-társaság. „Hiszszük, hogy azon keresztény buzgóság, — mondja a kereskedőtársaságnak a városi közgyűléshez benyújtott segélyt kérő folyamodványa — mely hajdanában virágzott, segítse őseinknek szerencséjét kereskedésök folytatásában. Ettől ösztönöztetve elhatároztuk, hogy a régi zászló helyébe, mely majdnem 100 évig szolgált, újat csináltatunk. Úgy vagyunk meggyőződve, hogy ez nemcsak társaságunk kebelében fogja élesíteni a buzgóságot és az egek Urának dicsőségét előmozdítani, hanem proczessiók alkalmával a népet is nagyobb ájtatosságra fogja buzdítani... A város szó nélkül megadta a kért 250 frtot. A szép zászló a legjobb morié-selyemből készült.

Elől látható Világosító-Szent-Gergely-képe *Универсальный* (S. Gregor. Illuminator arm. — Ora pro nobis) és a négy evangelista; hátul van Szt. Vendel (S. Vendeline — Ora pro nobis) és ez a négy kisebb kép: Szt.-Florián, Nep. Szt.-János, Szt.-Mihály és Annunciatio.“

Azt hiszszük, hogy ez a szép zászló nemesak nagyságánál fogva a legnagyobb az országban, de művészies kivitele tekintetében is egyike a legszebb műremekeknek.

A zászlót oldalt támasztott rudak segítségével hordozzák körül s hordozásnál az egyensúlyt a középső rudat tartó zászlóvivő s a zászlóról lelogó bojtot vivő tartják fenn.

Úgy tudom, nemzedékről-nemzedékre száll annak tudata, hogy Isten előtt különösen kedves cselekedetet teljesítenek azok, kik a szent zászló körülhordozásában segédkeznek.

Adja Isten, hogy az idők végeig ünnepeljék az örmények Világosító-Szent-Gergely emlékünnepét!

DR. GOPCSA LÁSZLÓ.

RAOUL CHELARD A MAGYARORSZÁGI ÖRMÉNYEKRŐL.

„Les arméniens de Hongrie“ czim alatt rokonszenvesen ismerteti egy párisi lap a hazai örménységet.

Ez az elterjedt külföldi sajtó-organum pedig nem más, mint a Raoul Chélar d kiváló szerkesztésében megjelenő „La France à l' Etranger“ néven ismert előkelő havi folyóirat, mely ránk nézve hazai vonatkozásainál fogva kiváló érdeklél bir.

A Raoul Chélar d szellemes tollát dicsérő közérdekű cikkelyt egész terjedelmében ide iktatjuk, mely így hangzik:

A jelenleg Magyarországon lakó örmények, számra nézve 15 –20 ezeren szintén Törökországból (talán Armeniából?) származnak, honnan Moldován át a XVII. század második felében menekültek, mint áldozatai azon vallásüldözések egyikének, melyeknek napjainkban is tanúi vagyunk. — Ösi származásukra Áni-ból, Örményország hajdani fővárosából valók.

1672-ben I. Apaffy Mihály erdélyi fejedelem alatt — t. i. Erdély, a forradalmak tüzhelye Ausztria ellen, mely Magyarország többi részét elfoglalta, ebben az időben felszabadult az anyaországtól és külön fejedelemséget alkotott — történt ez a betelepülés. Borzasztóan szenvedtek ők (t. i. az örmények) az oláhok között.

Erdélyben saját püspökeik vezetése alatt szervezkedtek és ott alapították Szamosújvár, örményül Hájákhághagh (Armenopolis) városát.

Ez manapság nagyon csinos kis város Szolnok-Doboka vármegyében mintegy 7000 lakossal; azonban vannak még más központjaik is u. m. Gyergyó-Szent-Miklós, Erzsébetváros és Szépviz.

A magyarországi örmények, úgymond Chélar, nem alkotnak külön nemzetiséget abban az értelemben, mint pl. a szlávok, oláhok és németek; teljesen összeforrtak a magyarsággal és nem is különböznek attól csak ritusukra, mely utolsó örmény püspökük halála óta ideiglenesen az erdélyi róm. kath. püspök igazgatása alatt áll, jöllehet az 1868. magyar törvény az örmény egyház önkormányzatát biztosítja, mely tudvalevőleg örmény-katolikus.

De a magyar elemmel való fuziójuk ellenére kétszáz éven keresztül eléggé külön éltek, megőrizték (részben!) nyelvüket, hagyományaikat, faji típusukat és nemzeti szellemüket; utóbbi időben azonban az az egész örmény partikulárizmus az alkotmányos nivellálás hatása alatt oly mértékben kezd kipusztulni, hogy egy néhányan íróik közül annak a megmentésére törekednek.

Az örmények nagy része Magyarországon is kereskedő és földbirtokos; ismeretes az ők különös rátermettsége a kereskedelem és általában az üzleti foglalkozás terén; azonban a politika iránt is fogékonyak; az 1848-iki szabadságharcban közülük sokan szerepeltek a magyar hazafiak soraiban u. m. Czetz János tábornok, ki 1902. decemberében még Buenos-Airesben élt (hála Istennek még most is él!), Gorové Antal, Hankovics György, Kiss Ernő, (Hát Lázár Vilmos aradi vértauú?). Jelenleg Budapesten az országgyűlés kebelében többek közt örmények: a Karátsónyi grófok (Aladár és Jenő), Lukács

László pénzügyminiszter, báró Dániel volt keresk. miniszter (kiről czikkiró tévesen jegyzi meg, hogy a Ház alelnöke, mert ez Jakabffy Imre); Lukács Béla egykori miniszter, a párisi világkiállítás magyar kormánybiztosa, ki 1900-ban oly tragikus véget ért, szintén örmény volt.

Fentebb említém, hogy egyes magyar-örmény írók mozgalmat kezdeményeztek, hogy egy kissé új életre hívják az örmény hagyományokat, melyeket hanyatlani látnak; e tekintetben többek közt Bányai Elemértől jelent meg egy kötet, mely nem minden érdek nélkül való. — (Bizonyára itt a folklóre szempontjából becses örmény anekdota gyűjteményre tzelez czikkiró!). A vallás lévén, miként a nyelv, a legfőbb eszközök egyike a faji saajtsá-gok megörzésére, egy másik magyar-örmény író, Merza Gyula egyike legkedvesebb kartársainknak, vállalkozott az örmény szellemnek vallásos szempontból való restaurálására. Merza Gyula, Erdély egykori fővárosa, Kolozsvár törv. hat. biz. tagja és az Erdélyi Kárpát Egyesület (Club Karpathien Transylvain) főpénztárosa, kinek tanulmányai anyagául archivumok, topográfiai kutatások és könyvtárak állottak rendelkezésére; illusztrált műve: Az örmény kereszt (La croix arménienne) kiváló munka (est un excellent livre); különben ezért üdvözletben részesült a Szentszéktől, mely maga úgy tekintette ezt a művet, mint a magyarországi örmény-katholikusoknak a pápa 25 éves jubileuma alkalmából való testületi megnyilalkozását.

(E cikkely megjelenése óta látott napvilágot Szongott Kr. „A magyarországi örmények ethnográfiája,“ mely Heine szerint méltán a harmadik szövetségstárs t. i. der dritte im Bunde!).

Azok a vidékek, a hol a magyarországi örmények tüzhelyei fekszenek, (itt szerző bizonyára főként a csikgyergyói telepekre gondolt!) a turistaság, az utazás és a nyaralás szempontjából a kies vidékek közé tartoznak. (Lásd: La France à l' Etranger 27. sz.; szerkesztőség: Paris, Parc de l' Orangerie, Montmorency; előfizetési ár egész évre 6 korona).

A midőn a hazai örményekről egy világlap ilyen rokonszenves cikkelyt közöl, az „Armenia,“ magyar-örmény havi szemlénknek nemcsak föladata, de egyúttal kedves kötelessége is, hogy a cikkírónak nyilvános köszönetet mondjon, melyet ezennel kész örömmel teljesítünk is. Raoul Chélar d magyar-barát jeles publicista és etnográfus, ki a nemzetiségi szociológiával nemcsak a külföldön, de saját hazájában is (lásd a breton kérdést!) előszeretettel és elfogultság nélkül foglalkozik: több évi hazánkban való tartzkodása alatt megszerette a magyar nemzetet és ennek jeléül tökéletesen elsajátította nyelvünket, a magyar sajtó egyéb orgánumai mellett úgy az Erdély, mint az Armenia című erdélyi folyóiratok néprajzi cikkeit is figyelemmel kíséri s koronként rájuk hivatkozik, mi különben legutóbb egy csernovitzi egyetemi tanár Prof. Kaindl „A népisme“ (Die Volskunde — Lipcse és Bécs, 1903.) művében szintén örömmel tapasztalható.

Egy évvel ezelőtt a székelyekről irt nagy szeretettel; de ime most a kiváló francia író és nemes barátunk a hazafiságban egyenlőrangú magyar örménységnek se késett átnyujtani az elismerés koszorúját.

Éljen Raoul Chélar d!

A PERZSIAI ÉS INDIAI ÖRMÉNYEK.

Tudva van olvasóink előtt, hogy mily hallatlan merényletet követett el az orosz kormány az ázsiai nem-egy esült örmény egyház ellen, midőn ennek Orosz-Örményországban levő birtokait lefoglalta. Ezen példátlan és méltánytalan eljárás ellen emelték fel tiltakozó szavukat a perzsiai és indiai örmények, kiknek nevében számtalan aláírással ellátott iratot intézett megyés érsekök Száhág Ájvázián a gáthoghigoszhoz: Krimión Hájrighoz és az orosz külügyi kormányhoz. Az egyházi főhöz intézett irat meg rövidített magyar fordítása így hangzik: Engedje meg,

hogy megsebesített sziveinket felnyissuk Szentséged előtt és a nemzetet ért nagy szerencsétlenség alkalmából érzéseinknek és gondolatainknak kifejezést adhassunk.

Az örmény apostoli egyház birtokainak lefoglalása, — mely merélyes eljárás kivette a gondozást (azok felett) a jövőben a hivek és az egyház kezéből, — rendkívül nehéz benyomást gyakorolt az indiai, jávai és a perzsai örményekre is. Mindenfelől szomorúsággal és fájdalommal teljes leveleket és táviratokat kapunk. Az örmény egyház százados történelmi életével, egyházi törvényeinkkel szentesített és 1836-ban I. Miklós orosz czár által megerősített nemzeti jogaink ma váratlan módon megszorítottak, mintegy megsemmisítettnek az egész örmény nemzet nagy szerencsétlenségére.

A sokat szenvedett örmény egyház tizenhat százados évfordulója gyászünnepélylyé változott; az öröm helyett szomorú napok vesznek minket örményeket körül; mindnyájunk legszentebb érzelmei mélyen meg vannak sértve, látva nemzeti egyházunk függetlenségének rendszeres, erőszakos megsemmisítését. Ime már 16 századot*) látott

---

*) Krisztus mennybemenetele után Tádé és Bertalan apostolok hirdették Örményországban az üdv ígét: az örmények voltak a világ összes nemzetei közül az első k, kik a kereszténységet Ábágár nevű királyukkal együtt felvették. Az örmény kereszténység kezdete visszanyúl tehát a róm. kath. egyház keletkezésének idejeig. Igaz, hogy az Ábágár után közetkezett uralkodók alatt sokan — de nem mindnyájan — az örmények közül visszaestek a pogányságba. A pogány örményeket Világosító-Szent-Gergely térítette meg. Legtöbb örmény mai napság nem-egyesült, a kisebb rész katolikus. És habár Világosítónk a kath. egyház tanait hirdette, a nem-egyesült örmények mégis nagy apostolunk örmény jelzőjéről (Luszávoricsh = Illuminator) „luszávorcshnágán“-oknak, vagy idegen szóval „gregorianus“-oknak (S. Gregorius) nevezik magokat. Az örmény kath. egyház keletkezése óta eltelt XIX. század, az ecsmidzini örmény templom és patriarkhai szép alapítása óta XVI. század. Azok közül, kik ezen patriarkhai székből ültek, az első k mindnyájan katolikusok voltak. A mondatokból tehát látjuk azt, hogy a nem-egyesült örmények hibásan nevezik magukat „luszávorcshnágán“-oknak (vagy gregoriánusoknak) miután nem követik a Luszávoricsh (vagy a S. Gregorius) által hirdetett igaz vallás tanait; egyházuk sem látott XVI. századot, miután a szakadás később állott be. — Szerk.

az örmény egyház és számos leirhatlan szenvedést türel, keserű poharakat ürített ki, iszonyú üldözéseket viselt el, melyek alatt ezereken meg ezereken ontották vérüket (vértanúk), de ilyen csapást még a mohamedán uralom sem mért egyházunkra (És itt számos példát hoz fel állításának bebizonyítására, aztán így folytatja). Az örmény hivek minden időben kész, buzgó szívvel adták földbirtokaikat és pénzüket az örmény egyháznak; mert az örmény nemzet gondoskodásának egyik legfőbb tárgyát mindig Ecsmiádzin képezte... és ez természetes is; mivel Ecsmiádzin nemcsak az oroszországi, hanem a törökországi, perzsiai, indiai, európai, egyiptomi és más helyütt tartozkodó örmény hivek és egyházi előjáróságok központja, az örmény nemzet 1600 éves patriarkhaságának székhelye és mint történelmi szenthely mindig jelentékeny hatást gyakorolt az örmény hivek szívére és vallási érzületére. Azonban az egész örmény nemzet és Ecsmiádzin között levő kapocs nemcsak erkölcsi, hanem az szentesítve van egyházunk törvényeivel, egyházi zsinatokkal, melyeknek hatályát maga I. Miklós czár elismerte 1836-ban („bолозsenie“). A „bолозsenie“ 11. pontja ugyanis ezt mondja: „Az ecsmiádzini főpatriárkha a nem-egyesült (luszávorcshnágán, gregorianus) örmények kebeléből választatik“. A 29. pont pedig így szól: „A luszávorcshnágán örmény egyház törvényei értelmében a főpartiarckha*), a Gathoghigosz (még így is Kátholikosz = katolikus) az ecsmiádzini zárdában lakik.“ És a 10. pontban ezeket olvassuk: „A luszávorcshnágán örmény egyház főkormányzása és főfelügyelete, az egyházi, és ezen felekezet szer-tartására vonatkozó törvények végrehajtása az ecsmiádzini patriarkha jogköréhez tartoznak; azonban segédkezet nyújt neki mindenben a luszávorcshnágán örmények ecsmiádzini (itt lakó) synodusa,“ (mely 8 egyházi férfiúból áll...). Így az örmény patriarkhaság és az ecsmiádzini zárda joggal és törvény szerint is nemzetközi intézmény-nyé lett — az egész örmény nemzet számára.

---

*) Fő-patriárkha = pater patrum, = pa + pa = pápa.

Valamint az ecsmiádzini zárdának, úgy az orosz-örményországi zárdáknak és templomoknak számtalan ingó és ingatlan vagyona van és ezeket az örmény egyház hű fiainak buzgósága ajándékozta a IV. században élt Világosító-Szent-Gergely patriarkha és Tiridátés örmény király korától kezdve folytatólagosan szomorú napjainkig. Forgassuk csak történetiróink műveinek lapjait, olvassuk régi zárdáink- és templomainkban a százával található feliratokat... és mindenütt az örmény adakozó akaratával, szent végrendeletével találkozunk: királyok, fejedelmek, kereskedők, falusiak adtak, hagyományoztak az örmény egyháznak falvakat, földeket, birtokokat és pénzt... A török és perzsa örmények, de főleg a nagyon gazdag indiai örmények vagy sajátkezüleg, vagy közvetve adtak Ecsmiádzinnak, a többi zárdáknak és templomoknak még akkor, midőn Ecsmiádzin perzsa vagy török uralom alatt állott, mely uralmak tiszteletben tartották az örmény egyházi törvényeket...

Legtöbb adományozó nem kötötte ki határozottan azt, hogy adományát ezen vagy azon örmény zárdának vagy templomnak adja, hanem csak azt mondotta: adom az örmény egyháznak, következőleg az összes örmény egyházi vagyonnak jogos ura, tulajdonosa az egész nemzet, az egész örmény egyház, mint jogi személy. És ezt a helyzetet nemcsak százados történelmi életünk szentelte meg; de helybenhagyta és megerősítette azt I. Miklós orosz czár is a „bolozsenie“ 117 pontjával, mely azt mondja, hogy: „Minden ingó vagy ingatlan vagyon, melyel a luszávorcsnágán örmény zárdák, templomok, vagy intézmények birnak, — az egész luszávorcsnágán egyházé“...

Ma, midőn mi perzsa- és indiai-örmények szemeinkkel látjuk, hogy az örmény egyház sok százados birtokai elvételnek és a nemzet-egyházi jogok megsemmisítettnek, szentségedhez, mint egyházunk fejéhez és a kegyes czárhoz fordulunk mérhetetlen gyászunkban... mert csak ezen két helyről várhatjuk azt, hogy jogaink élvezetébe visszahelyeztessünk.

Nor-Csugha (Ispahan) 1903. okt. 20 — (Az egyháziak és világiak számos aláírása). SZONGOTT KRISTÓF.

A HAZAI KERESKEDELEM ÉS AZ ÖRMÉNYSÉG.

„Budapest kétszáz éve“ czimen a „Budapesti Hirlap“ m. évi 291. számában Rózsa Károly tollából érdekes fejlődéstörténeti tárcza jelent meg, melyből kitünik, hogy az örménység kereskedési hajlama és üzleti szelleme a székes főváros kereskedelmi életében is vezető szerepet játszott.

De szólaltassuk meg Rózsa Károly idevonatkozó krónikáját: „Az első lakosok római katolikusok voltak. Más vallású polgár jogot nem is kaphatott. A zsidóknak nem volt szabad a városban megtelepedniök, és ha egy éjszakára a városban kellett maradniok, 4 forint engedelmi díjat voltak kötelesek fizetni. 1782-ben csak két zsidó volt Pesten. A kereskedelem főleg az örmények kezében volt, s már a XVIII. század elején megalakult a kereskedő-társulat.“

Érdekes volna e társulat névjegyzékét ismerni, mert ebből lehetne beigazolni, hogy kik voltak azok az örmény kereskedők, kik Budapest kereskedelmét megteremtették.

Az örmény czégek száma Budapesten ma már elegendően csekély; de annál több az örmény-eredetű hivatalnok, ügyvéd, orvos és tanár.

Csak nemrégiben is a székesfőváros tisztii főorvosi állását Patrubány Gergely kir. tanácsos, a főkapitányi állást pedig Török János kir. tanácsos töltötték be, kik örmények voltak. A jelen országgyűlés tagjaiként két főrend és 17 orsz. képviselő lakik Budapesten, kik örmény származásuak s így mint egy ezer örmény lakosra esik hazánkban átlag egy törvényhozó honatya.

A változott viszonyok közepette, ha nem is oly túlnyomó számban, de a hazai kereskedelem terén ma is jelentékeny szerepet visz az örménység, s a magyar kereskedelem történetében az örmény elemnek igen előkelő hely jut osztályrészül.

Ennélfogva az egyházi, tudományos, kulturális és egyéb társadalmi kérdések feldolgozása mellett meg kellene irni a hazai örménység kereskedelmi és ipari történetét is, mely különösen a mult században s az 1848. eseményekig, sőt még azután is a 67-iki kiegyezésig a

a hazai közgazdasági viszonyok fejlesztésére döntő befolyást gyakorolt; hisz az örmény kereskedőknek a bankalapítás és társulati szervezkedés körül is nagy érdemeik vannak. Erdély kereskedelmi központjain, a városok piaczaín éppúgy, mint a falvakban közülök ma is számos kereskedő-czeggel találkozunk, s ha már a krónika szerint a XVIII. század elején a budapesti kereskedő világ is főleg örményekből állott, akkor a fenmaradt adatokból nem nehéz megállapítani, hogy pl. Erdélyben a kereskedelmet éppen az örmények virágoztatták fel.

Az erre vonatkozó akták és egyéb szóbeli hagyományok városenként dús anyagot szolgáltatathatnának a hazai örmények kereskedelmi és ipari életének s a hazai üzletforgalomra gyakorolt vezető szerepének a megvilágítására. Az úgynevezett kikicsár-élet leírása pláne néprajzi becsü hangulatos képet tárta elénk.

M. G.

HOVHÁNNISZEÁN ÁBKÁR.

Ez a jóhangzású név ismeretes folyóiratunk olvasói előtt. Midőn „Armeniá“-nk megindult (1887), Hovhanniszeán derék vállalatából („Armenische Bibliothek“) már négy kötet forgott közkezen; azután sűrű egymásutánban következett még hat kötet. Ezen hasznos kötetek az örmény irodalom minden ágából közöltek többet-kevesebbet. Munkatársaink közül néhányan (Dr. Simay János, dr. Gopcsa László, dr. Esztegár László, Harmath Lujza, dr. Turcsáné Placsintár Gizella...) közöltek is néhány cikket magyar feldolgozásban folyóiratunk hasábjain ezen becses kötetekből...

És e kiváló termékeny író kezéből — három hónappal ezelőtt — kihullott a toll. Tiflisből, hol állandóan tartozkodott, európai fürdőre akart menni egészségének

helyreállítása végett és útközben Bátumban folyó évi április 27-én hirtelen meghalt. Vele ment rokona, az Erivánban lakó Leon Digránián orvos, kivel előző nap kellemes, hosszú sétát tett. De reggel látja az orvos, hogy rokona és utitársa nem kelt fel; azért ágyához közeledik: halva találja.

Holt testét Tiflisbe szállították, hol azt máj. 3-án az örmény anyaegyház czintermében temették el — nagy fénynyel. Krimán kátholikosz (a nem-egyesült örmények egyházi feje) két vártábedet küldött Ecsmiádzinból a temetésre, mit Száthuneán Kárekin püspök nagy egyházi segédlettel végzett...

Boldogult szerkesztő-kiadója volt az 1876-ban megindult „Phorcz“ (Kisérlet) czimű örmény folyóiratnak; de mivel az előfizetés nem fedezte a kiadás költségeit, — kárral bizonyos ideig még csak folytatta a szerkesztését; — végre megszüntette a folyóiratot. Azonban az a forró vágy, hogy a hírlapirodalom terén is szolgálatot tegyen nemzetének, nyugodni nem hagyta: megindítja tehát az „Árczakánk“-ot (Visszhang), mely már a tizenhatodik évfolyamban járt, midőn hat évvel ezelőtt az orosz kormány azt teljesen beszüntette. Ezt a tilalmat oly érzékenyen vette, hogy rögtön szívbajba esett, mely baj sírba is vitte. Hajszájai megöszültek, pedig csak még 54 éves volt. Haláláig igazgatója volt a tiflisi „Phochátárcz várg“ czimű pénzintézetnek, mely hivatalt megszakítás nélkül 25 évig viselte. Németországban tanult; azért anyanyelvén és az oroszon kívül jól beszélt németül és francziául is. A jelentékeny örmény írókat kiadta német fordításban („Armenische Bibliothek“), mely vállalat anyagilag is jól jövedelmezett neki.

Hovhanniszeán nővérei is azon körben, hol élnek, közhasznú munkásságot fejtenek ki: Evankuleánné Tiflisben, Gámszárágánné előbb Vánban és most Beiruthban. Elhalt nővérük Kaiáné Mádágeán pedig felejthetlen emléket hagyott maga után Konstantinápolyban, hol a kisdedek számára gyermekkerteket állított fel...

A halál, midőn hirtelen elragadta Hovhanniszeán Ábgárt, nemcsak ezt a hasznos családot sujtotta érzéke-

nyen; de érzi a csapást a kaukázusi örménység is, melynek boldogult egyik dísze, büszkesége volt, és érzi — az egész nemzet. Maga a konstantinápolyi örmény nemegyesült patriarkha is táviratában, melyet Tiflisbe a családhoz küldött, az egész nemzet fájdmának adott kifejezést.

SZ. K.

SZÉP NŐK.

— Carmen Sylva véleménye. —

Sokszor halljuk szép asszonyok panaszát testi bájaik túltengése miatt és hogy régi karcsúságukat visszanyerjék, készek a leghallatlanabb esztelenségek elkövetésére. Carmen Sylva, a románok fehérhajú, szellemes királynéja, cikket irt erről a tárgyról, s minthogy abban nagyon sok megfigyelni való van, érdekesnek tartjuk az egésznek közlését.

A mint a kényelmetlen teltség jeleztkszik — írja Carmen Sylva — megkezdődnek a legborzasztóbb kurák, melyeknek célja érthetetlen és melyek az egészséget örökre tönkre teszik. Én Istenem, hiszen igaz néha erősödünk! Az utóbbi években, egy bizonyos betegség következtében meghiztam, ez nekem épen olyan kellemetlen volt, mint a többieknek, de én türelmesen reformruhát csináltattam, csakhogy nem neveztem annak, mert akkoriban még nem voltak kitalálva. Egy magam viseltem ezeket a bő-redős ruhákat, melyek az alakot elrejtik s türelmesen vártam, mert azt mondták, hogy ha meggyógyulok, — az én nagyon mértékletes életmódom mellett, — ismét visszanyerem régebbi karcsúságomat. De milyen iszonyú kísérleteket látunk azoknál, a kik még nagyon fiatalnak érzik magukat arra, hogy már kövérek legyenek. Nem gondolják meg, hogy serdülő gyermekek

anyja nagyon szépnek látszik, ha külseje is kissé tekintélyes. Vannak alakok, melyeknek szükségük van a teltségre, ez nagyon jól illik nekik.

Ismertem egy fiatal nőt, a ki olyan gyönyörű volt, mint egy rózsa; gömbölyded, nem nagy, de arányos testalkatú, kissé telt, de kellemes; mert tagjai erőteljesek voltak, arczsine pedig üde és egészséges. Igazán enni-
való teremtés! Bájos kis fia volt, a ki nem lehetett el az anyja nélkül. Magára maradt, egy testvérkéje meghalt s így a fiú éjjel-nappal az anyjával volt s nagyon fejlett elméjű és értelmes, mint mindazok a gyermekek, a kik mindig az anyjukkal beszélgetnek és az életét megosztják. Ez a nő nagyon boldog volt férje mellett, a ki a tenyerén hordozta és egy rendkívül gyöngéd apa oldalán, a ki házas gyermekeinek helyet adott a házában, hogy egyik-től se kelljen elválnia... és valamennyi közt a legritkább tünemény: egy kitünő mostoha anyja is volt ebben a körben, a ki örző angyal módjára óvta és szerette.

Ekkor a fiatal nő egy borzalmas sóványító szerről hallott, melyet Tyroidinnek neveztek, s a melyet, mint ártalmatlant ajánlottak. Titokban meghozatta nagy mennyiségben, anélkül, hogy atyjának — a ki orvos volt — szólna. Mert az még hozzá a legrosszabb, hogy a fiatal nők restellik ezt a nagy hiúságukat és titokban használnak olyan szereket, a melyeknek hatását és veszélyét nem ismerik. A fiatal mama egyszerre csak hihetetlen gyorsan fogyni kezd, de túlságosan sovány, nyomorult s napról-napra gyöngébb lett.

Három hó mulva rá sem lehetett ismerni, súlyos vesebajba esett, melynek okát eleinte senki se tudta megmagyarázni, míg az atyja föl nem fődözte a sóványító szert és most már halálos aggodalmak közt tördelte kezeit, mert a diabetes abban a fiatal korban, majdnem teljes gyógyíthatatlan. Orvosatyja, kétségbeesésében Karlsbadba küldte, hogy egy végső kísérletet tegyen a megmentésére. De még egy hete se volt ott, s — meghalt.

Az atyja előtt titkolták a gyászos eseményt s engedték, hogy halvány reménnyel szívében útra keljen. Bukarestből hosszú az út, különösen kínos azoknak, a

kiknek szive aggodalommal van telve, . . . s Bécsben hat órát kell várni, mert nincs csatlakozás. A szerencsétlen atya e hat óra alatt, mint egy örült szaladgált a peronon alá s föl. Láttá, a mint az emberek körülötte nevettek és fecsegték s nem értette, hogy mit mondanak. Végre az állomásfőnök hozzálépett s résztvevőleg megkérdezte, szolgálhat-e neki valamivel, a mennyiben kétségkívül, valami nagy baja lehet. És a szegény orvos, az ő tört németiségével felelte:

— Gyerme kem van és az beteg. . . gyerme kem van és az beteg!

Karlsbadban forrón szeretett gyermekének gyönyörű holtteste várt reá és fájdalomtól félőrülten vitte haza. A fiatal férj meg volt törve A kis gyermek azt álmodta, hogy látta anyját, a ki integetett neki, ő pedig utána szaladt, szaladt és nem érhet te utól. A gyermek tudni akarta, hogy miért sirnak és miért látni annyi fekete ruhát, de senki se felelt neki. Ah, ez borzasztó volt! És borzasztó maradt, mert a férj és atya még most, évek után is vigasztalhatatlan, a gyermeknek pedig nincs anyja.

A szegény orvos, a ki aggastyánná vénült, elmondta nekem, hogy kevés sel leánya halála után valaki ezzel a kéréssel jött hozzá:

— Doktor, kérem adjon valamit, hogy megsoványodjam.

Felelet helyett a szegény ember keservesen sirva fakadt.

EGY KERESKEDŐ TANÁCSAI FIÁNAK.

Ez a czime egy amerikai könyvnek, a melyből hamarosan elkapkodtak néhány százezer példányt. A szerző neve nincs a könyvön. Arra nem is kíváncsi a praktikus eszű amerikai, hogy ki írta? Okos ember írta, valami józan self made man, valamelyik newyorki, vagy csikágói kereskedő, a ki a fiának ad tanácsokat, iskolába

küldvén őt. Minket a világszáró Hugues de Roux tett figyelmissé rá s azt hisszük, veheti hasznát a sokszor zordon tanácsnak a magyar-örmény is.

Kezdi pedig, a derék kereskedő így:

„Jól tudod fiam, hogy indultam az életnek. Könyökkel, ököllel, tolakodva. De hányszor oldalba döftek a tolakodásban, mindannyiszor előbbre jutottam egy-egy lépéssel. Eleinte két dollárt kerestem hetenkint s az irodában, az íróasztal alatt háltam. De azt tudtam jól, hogy az a két dollár mennyit ér. És megtanultam azt is, hogy derekaljnak kemény a padló. Ezeket neked is meg kell tanulnod.“

A kereskedő nem igen bizik abban, hogy az ilyesmit az Univerzitáson (egyetemen) tanulja meg a fiú. És mint gyakorlati ember, azt kérdi: Vajjon, hoz annyi hasznót a kollégiumi nevelés, mint a mennyibe kerül...?

„Az első, a mivel a nevelés és oktatás az embernek tartozik: a jellem. A tudás csak azután következik. Erősen óhajtom, hogy szorgalmas tanuló légy, de még erősebben óhajtom azt, hogy derék, becsületes ember (a good clean man) legyen belőled. És ha elvégezvén iskoláidat, a lelkiismereted tiszta marad, — nem sokat törődöm veled, ha egy-egy helyt foltozásra szorulna a latin tudományod.

Az iskolai nevelésben két, határozottan megkülönböztethető részt látok. Az egyik, a mit a professzorok tanítanak az osztályban, — a másik, a mit társaidtól tanulsz el, az osztályon kívül is. Az első rész révén sohase lesz belőled egyéb, csak diák. A második rész az, a mi emberré tesz. Ha jól meggondolom, a kollégium csakugyan hoz annyit, a mennyibe kerül... Mindaz, a mi gondolkozásra serkenti a fiút — s jó fürge gondolkozásra, — már haszon. Utóvégre az iskola nem teszi ostobává a fiút, ha nem ostoba a fiú, — csak a tökkeltötötteket teszi bambábbakká. Az is bizonyos, hogy nagy elméket nem termel, de mivelheti a rábizott eszes fiúkat. Mert a dologban nem az a fő, hogy az ember sokat tudjon, — az a lényeges, hogy az ember tudjon valamit

alaposan és tudja hasznát is venni. Ezzel kell számot vetnünk, fiam!”

A kereskedő nem igen elmélkedik a jellemről, de érzik egészséges, primitív irásából, hogy nincs a világon semmi, a mit többre bec sülné a jellemnél. Szüntelen vissza és visszatér arra, hogy az ember első sorban önmagával szemben legyen őszinte. És tisztá haszonnak tekinti, ha valaki uralkodni tud önmagán, ha kimélni tudja felebarátját és ha elhatározásra nyomban képes, mihelyt kedvező alkalom kínálkozik.

„Van mentség minden tévedésre, a mit egy ember elkövethet, — csupán csak egyre nincs. Arra nincs mentség, ha valaki kétszer egymásután zuhan ugyan abba a verembe. Verheti a mellét akármily töredelmesen, hanyag, haszontalan fráter az ilyen.

Ha hibát követtél el, fiam, ne takargasd azt magad előtt. A záptojást már a fészekből kell kivetni.

Jusson eszedbe, hogy könnyű kedveden uralkodnod, a mikor igazad van. A mikor nincs igazad, véged van, mihelyt dühösködni kezdesz.

Tapintatos ember kihuzza a darázs fullánkját is anélkül, hogy az megszurhatná.

Tapasztalásból beszélek: a büszkeség sarkantyú az erősnek, de belébotlik a gyöngé.

Ugy kelj föl reggelenként, hogy tudjad, mi a végeznivalód az nap, máskülömben magaddal elégedetlenül leszel kénytelen lefeküdni este.

Az ember egészségének nem az árt, a mit munkaközben végez, de az, a mit pihenéskor csinál.

De viszont, jól megjegyezd, hogy az érdemes embert serkentő büszkeséggel nem szükséges hivalkodnia a kereskedőnek minjárt pályája kezdetén. Fogadd el azt, a mivel kínálnak, — kivált, ha az hivatal, — nyomban. Igy cselekedtem én is, pályám kezdetén. Kukaczczal potykát foghatsz. A potykával meg nagyobb halat, majd harcsát — s akkor már lesz valamid, a mit érdemes rostélyon sütni.

Az, hogy a mit csinálsz, nevezetes, vagy pedig jelentéktelen: az mellékes. A míg csinálod, előtted az legyen

a világ legfontosabb végzendője. Az üzlet fiam olyan, mint az olaj, nem keverhető az semmivel.

Mi hát az üzlet törvénye, hogy annyira egész embert követel magának?

Minden üzletnek ugyanazok a közös törvényei, s e közös törvények megtartásán alapszik a gyakorlati kereskedés. És e közös törvények annyira egyszerűek, hogy ostoba ember soha meg nem tanulhatja. E közös törvény annyira nehéz, hogy a lusta ismerni se akarja. Hány levelet kapok, a fiatalemberek kérdezetik: hogyan boldoguljak?... És ha felelek nekik, azt válaszolják, hogy én csak afféle általános bölcselkedéssel szolgáltam.

Megismétlem neked:

Üzletteddel, az első esztendőben, úgy bánj, mint a hogy a fuvóversenyre készülő bánik magával. Soha olyan sebesen ne lépj, hogy annál gyorsabban is ne járhas.

Az a hölgy, a kinek arczképe a dolláron van, az az egyetlen hölgy a világon, a ki teljesen közömbös és érzéktelen. Ha tehát egyenlő fegyverrel akarsz küzdeni vele, minden komoly üzletben teljesen mellőznöd kell az érzelmi részeket.

Hallottam, azt mondják, a szó arra való, hogy az ember gondolatait elrejthesse. De én fiam, inkább azt tapasztaltam, hogy az emberek nagyon sokat beszélnek, a helyett, hogy gondolkoznának. Az üzletember beszélgetése egyszerű: legyen mondanivalója, tudja elmondani s azután tudjon hallgatni. Az első szót, fiam engedd át az ostobáknak, az utolsót pedig a nőknek.

A derék kereskedő ennyit elegendőnek tart, hogy fia kellően gazdává érjen. Már most, mint gazdának, mi légyen a teendője?

„Sok fiatal ember irigyli a főnökét. Azt hiszik, törvényeket a törvény statuál és pedig saját kénye kedve szerint!... Szó sincs róla. Ha van az üzleti irodában valaki, a ki legkevésbé cselekedhetik kénye s kedve szerint: az a főnök. A gazda csak azért lehet gazda, mert külömb ember, mint azok, a kik csak parancsszóra boldogulnak és gazda, mert a felelőség nagyobb terhét is megbirja.

A ki engedelmeskedni nem tud, az parancsolni sem tanul meg soha. Botorság az, a mit a világ hisz, hogy valaki föltétlenül maga ura lehet (your own boss)... Legföljebb a vándorlegény!... De még annak is bajos, hisz ott a zsandár!

Mondjad szemébe valakinek az igazat, a mit megérdemel: nem hisz neked. Vezesd az útra, a melyen maga bukkanhat az igazságra, — így talán boldogulhatsz vele.

De, — és ezt jól megjegyezd fiam! — habozzál jó sokáig, mielőtt szemrehányással illetsz valakit, alkalmazottjaid közül, — viszont, soha egyetlen olyan alkalmat el ne szalaszsz, a mikor jó szót adhatsz nekik.

Soha, de soha, kémkedést meg ne tűrj közöttük. Soha egyiktől se kérj véleményt a másíkról. A ki parancsolni tud, annak nincs szüksége spionokra. A ki az emberi természetben olvasni nem tud, soha embereket dirigálni meg nem tanul. Soha ne fenyegetőzzél! A fenyegetés váltó, aláírtad, lejáratkor fizetned kell. Várj, míg cselekvésre készen vagy s ekkor a fenyegetőzés már fölösleges.“

A praktikus amerikai, a ki ilyen szokatlanul őszinte tanácsokkal szolgál fiának, a ki merőben gyakorlati alapon tanulta meg mindazt, a mit tud: nem tűri az üzleti irodában a nő-alkalmazottakat.

„Az asszonyt szeretem odahaza, — az irodában nem tűröm. A nő nem üzletre termett. Azt tapasztaltam: hogy a mikor nincs jussában a nő, menten nő-voltára hivatkozik, hogy engedékenységre szelidítse ellenfelét; ha pedig fölülkerekedik, szó sincs többé nő-voltáról, kapzsibb és kegyetlenebb a legridegebb férfinál. De meg aztán, ha valamelyik alkalmazottam megrovást érdemel, nincs kedvem a magam mentegetésére, mielőtt megrónám. Nem akarom látni, hogy pironkodik, hogy omlanak a könnyei holmi kis illatos zsebkendőbe. Sokkal inkább megbátnak otthon ezek az apró női fogások, semhogy az üzletben is találkozni óhajtanék velük. A helyett, hogy asszonyt alkalmaznék, a férjet biztatom boldogulása útján. Így aztán a férfi is, a nő is nekem dolgozik. Ha megelégedett

asszony ül odahaza, az embernek helyt a szive az üzletben is.“

Szentül meg van győződve a józan amerikai, hogy a helyes családi életre szüksége van az üzletembernek. Számít is rá, hogy a fia megházasodjék. A viláért sem bízhatja merő érdekházasságra.

„Pénzért házasodni, vagy pénz nélkül, — egyformán botorság és bűn.

Jó, kérjen a fia tanácsot tőle, — ezt óhajtja hisz: „A fiatalember megkérdezi apját, mielőtt megvásárolná a paripát, — de bezzeg, mennyire bizik magában, mennyire nincs szüksége az apja bölcseségére, a mikor feleséget vesz!“

Jó, keress magadnak szép, fiatal asszonyt! Hisz vannak a házáséletben pillanatok, a mikor a világ legszebb asszonya se tetszik az embernek, — de a csunya asszony ilyenkor még nagyobb szerencsétlenség. Mindenesetre, ne feledd fiam, hogy jól meg kell választani a feleséget, — ha tévedtél, e tévedésedet, mint a kolonczt, czipeled az egész életen át.“

Igy tanítja fiát az amerikai kereskedő s szur közbe egy-egy jellemző, általános bölcseséget is. Például:

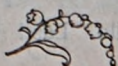
„Tudom, hogy a látszat csal, de inkább csaljon az én hasznomra, mint káromra.“

„Mellékes, hogy a régi módszer jó, az új többet ér, ha csak annyit ér is.“

„A ki új világot keres, hogy ott jobban boldoguljon, annak, ha van benne erő boldogulásra, azt tanácslom: menjen inkább valami vén nagyvárosba, a hol több az összehalmozódott pénz.“

De hogy milyen okos, milyen mélységesen emberismerő ember ez a businessman, azt a következő nagy mondása igazolja: „Két dolog van, a mit soha egy embernek meg nem bocsátanak: a bukás és a siker.“

(•BUDAPESTI HIRLAP•)

AZ ÖRMÉNYEK TÖRTÉNETE.

(Negyedik közlemény.)

17. Fejezet. *A római hadsereg nem akar engedelmeskedni Lucullusnak.*

A következő tavasszal (Kr. előtt 67-ben) P. Clodius, Lucullusnak sógora, — ez a nyugtalan lelkű és gyalázatos szívű férfiú felbujtatta a legiokat, melyek merőben vonakodtak táborba szállni. Mivel Lucullus így tétlenségben vesztegelt, — Mithridátés és Tigránés visszafoglalták elvesztett tartományaik nagy részét. Mivel a római katonák tudták azt, hogy Rómában egy erős párt Lucullust ócsárolja, minden pillanatban várták az új hadvezér érkezését és Lucullus iránt nagy tiszteletlenséget tanúsítottak. Végre mivel hír érkezett arról, hogy Mithridátés, ki visszament volt Pontusba, — Fabiust megverte és készült megtámadni Sornatiust, — szégyenérzetből ismét Lucullus vezérlete alá vetették magukat. De rövid idő múlva újra ellenszegültek neki és midőn Lucullus sátorról-sátorra járva kérte őket, — üres tarisnyájukat lábai elé dobva így szólottak: „Menjen és vivjon meg az ellenséggel egyedül; mert a hadjáratból csak egyedül neki volt haszna.“ Mégis beleegyeztek abba, hogy azon a nyáron át még nála maradnak; de szemtelen arczátlanságuk oly nagy volt, hogy nem merte őket ellenség ellen vezetni. Azonban Pompejus a tribunok cselszövő fondorlatai által és tekintélyével, melyben a nép előtt állott, oda vitte a dolgot, hogy ő neveztetett ki hadvezérré Tigránés és Mithridátés ellen. Meg is érkezett egy hadsereggel Ázsiába és követelte Lucullustól, hogy seregeit adja nekie által.*)

18. Fejezet. *Mithridátés és Tigránés különböző előnyöket nyernek. Ismét szerencsétlenül járnak.*

Mithridátés és Tigránés azalatt (Kr. előtt 66) Cappadociát előzönlötték, egész Armeniát és Pontusnak egy nagy részét visszahódították és még nagyobb előnyökhöz

*) Plutarchus in Lucullo. Lásd Pontusnak ezen évről szóló történetét is,

jutottak volna, ha Tigránesnek hasonnevű fia atyja ellen fegyvert nem fog. Mivel atyja őt megverte, Parthiába menekült. Itt hozzája csatlakoztak az elégtelen örmények, ő maga pedig reábeszélte a parthus királyt, Phraatest,¹⁾ hogy rontson be Örményországba. A parthusok Artaxatát (a székvárost) ostrom alá is vették, miért Tigránes kénytelen volt a hegyek közé menekülni; de mihelyt elhúzódott a parthusok nagy része, egy véletlen támadást intézett innen az ostromlók ellen és nagy vérontással szétverte őket. A fiatal Tigránes Mithridáthoz menekült; de mivel ez nagyon a sarokba volt szorítva, mert csak néhány nappal azelőtt Pompejus úgy megverte volt, hogy 40.000 emberét veszítette, — általment (Tigranes) a rómaiakhoz és atyja ellen Örményországba vezette őket.²⁾

19. Fejezet. Tigránes megadja magát Pompejusnak. Ez őt ismét visszahelyezi királyságába.

Midőn Tigránes meghallotta, hogy Pompejus fővárosához közeledik, követeket küldött hozzája avval a kijelentéssel, hogy ő bizonyos feltételek mellett feladja a várost, de ezek a felvételek — ifjabb Tigránes bizgatására — el nem fogadtattak. Mivel a király egészen kedvesezett volt és fiának lázadása miatt nem volt abban a helyzetben, hogy a rómaiaknak ellentállhasson, ő maga ment el Pompejushoz. Ez tisztelettel fogadta és a királyi kötöket, melyeket Tigránes akkor oldott le, midőn hozzája ment, — saját kezével tette fejére. Azután saját sátorába vitte, kihallgatást adott neki és fiával együtt vacsorára hívta. De midőn Tigránes arra kérte Pompejust, hogy törvény szerint ítélje meg fiát, az előbb mindkét félnek kihallgatást adott, azután az atyjának adta Örményország királyságát Mesopotamia³⁾ nagyobb és jobbrészével együtt, de egy úttal 6000 talentum pénzbírságot vetett ki reá azért, hogy a római nép ellen — ok nélkül — hadat indított. A fiúnak Gordyene és Sophe ne örmény tartomá-

¹⁾ III. Phraates. L. V. köt. 19 lap.

²⁾ Dio Cassius, XXXVI. 34.

³⁾ Strabo, XVI. 1083. I. C.

nyokat adta, de az utóbbi tartományokban őrzött kincseket az atyjának ígérte oda, mert különben ez a pénzbüntetést le nem tehetné volna. De midőn Pompejus arra a felfedezésre jött, hogy a fiú a parthus királyt Phraatést a rómaiak ellen bujtogatja, atyja ellen pedig összeesküvést forral, azt lánczokban Rómába küldötte. De itt őt C. Clodius, kit nagy pénzüsszeggel megvesztegetett, Pompejus és a tanácsnak daczára ismét szabadon bocsátotta.

20. Fejezet. Tigránes különböző tartományokat enged át a rómaiaknak.

Tigránes önként átengedi a rómaiaknak Cappadociát, Ciliciát, Syriát és Phöniciának azt a részét, mely birtokában volt. Ő nemcsak a reá mért pénzbírságot tette le, hanem Pompejusnak és hadserege minden parancsnokának nagy ajándékot adott, mi által a „római nép barátja és szövetségtársa“ nevet nyerte.¹⁾ Ezután háborút kockáztatott a parthusokkal, de legyőztetett és országából is kiűzetett volna, ha Pompejus közbenjárására létre nem jön a béke (Kr. előtt 64-ben.²⁾

Második fia Soriaster³⁾ hasonlólag fegyvert fogott ellene, de ez a lázadás is a rómaiak segítségével rövid idő alatt elnyomatott. Tigránes 85 éves korában halt meg (Kr. előtt 60-ban). Ötödik fia Ártávász (a ki Ártában-, Ártábáz- és Ortoadistesnek is neveztetik) követte.

21. Fejezet. Ártávász. Ezt M. Antonius fogságba ejti.

Magán gyűlöletből, melylyel viseltetett Ártávász a méd király Ártuásdes iránt, azt tanácsolta (Kr. előtt 36-ban) Marc. Antoniusnak, hogy rontson be annak országába . . . és ajánlkozott is arra, hogy ötödöt oda személyesen elvezeti és minden seregével segílyezi.⁴⁾ Antonius követte is ta-

¹⁾ Plutarchus in Pompejo 636 l. — Appianus Syriac. 243. l. — Dio XXXVI 35—36.

²⁾ Dio XXXVII. 6, 7. Plutarchus in Pompejo 639 l. F. — Appianus 244 lap. D.

³⁾ Csak Valer. Max. IX II. 3 fordul elő . . . és úgy látszik, hogy ez a név az Ártávász szónak elferdített alakja.

⁴⁾ Dio XLIX. 25.

nácsát. De Ártávázd, a ki alattomban a méd királylyal kibékült, a római hadsereget olyan bajos, nehéz utakon vezette, hogy Antonius kénytelen volt málháinak nagyobb részét és hadi gépeit mind hátrahagyni. Ezen áruló csinjáért Marc. Antonius azután Ártávázdot (Kr. előtt 34-ben) lánczra verette és kincseinek megmutatására kényszerítette, a melyeket el is vett tőle.¹⁾

22. Fejezet. Második Ártáxiás.

Mihely meghallották az örmények, hogy királyuk fogságban van, ennek idősebb fiát, Ártáxiást²⁾ ültették a trónra. Ezt a rómaiak megverték, miért Parthiába menekült. — Azalatt Antonius pusztította országát és fogva tartott atyját, Ártávázdot, ennek feleségével és gyermekeivel együtt Alexandriába vitte, a hol ezek arany-lánczokban diadalmenetben vezettettek. Nemsokára Antonius elvette Ártávázdnak életét is és fejét vetélytársának, a méd királynak küldötte.

Antonius elutazása után Ártáxiás örmény és méd seregekkel ismét visszament Armeniába, megverte a médokat és ismét elfoglalta atyai birodalmát.³⁾ De — úgy látszik — nemsokáig bírta azt; mert — Tacitus szerint — vagy egyik közeli rokonának árulására zsineggel megfojtatott, vagy — mint Flavius Józsefnél olvassuk — Archelaus cappadociai király és Cl. Tiberius Nero, a későbbi római császár által trónjáról elüzetett.⁴⁾

23. Fejezet. A másik Tigránes.

Midőn Augustus római császár Tiberiust azzal a meghagyással küldötte el, hogy a napkeleti dolgokat hozza rendbe, ez az örmény királyságot Ártáxiás öcscsének, Tigránesnek⁵⁾ adta (Kr. előtti 20-ban); de rövid kormányzás után ezt kivégeztette, mivel Róma ellenségeivel titkos

¹⁾ Dio ibid c. 31, ubi v. Fabric. c. 39, 40.

²⁾ Tac.tus, Annal. II. 3. Artaxes. — Dio ibid. c. 39.

³⁾ Tacitus, Annal. II. 3 et ibi Intpp, — Dio ibid c. 44.

⁴⁾ Tacitus ibiden. — Josephus Antiquit. XV. 4. 3. — Vailant (Dio. LIV. 9. után) tesz említést még egy harmadik Ártávázdról is; azonban ez — úgy látszik — nem más, mint Ártáxiás.

⁵⁾ Dio, LIV. 9. ubi v. not.

szövetségben állott. Ezt követték — ha Tacitus szavai hitelt érdemelnek — fiai, kik azonban semmi emlékezésreméltó dolgot véghez nem vittek.¹⁾

24. Fejezet. Második Ártávázd.

Tigránés és fiainak halála után (Kr. előtt 5-ben) Augusztus az örmény királyságot Ártávázdnak adja. De az örmények, kik megunták a római igát, elüzték őt és a parthus királyt, Phraatest szólitották elő. Ez a lázadás nyugtalanságot okozott Augusztusnak, ki ellenök küldötte Cajust, ezt a 19 éves ifjút, kit fiául fogadott. Mihelyt közeledett a római hadsereg (Kr. előtt 1-ben) Phraates kivonult Armeniából és békét kívánt. Cajus készséggel reá állott azon feltétel alatt, ha nem segíti Tigránest, a ki az örmény király czimét vette volt fel. Cajus nem-sokára elüzi Tigránest, visszahelyesi az örmény trónra Ártávázdot, ő maga pedig visszahuzódik Syriába.

25. Fejezet. Harmadik Tigránés. Ariobarzanes, Volones, Orodes.

Ártávázt rövid idő mulva (Kr. előtt 1-ben) meghalt; erre Tigránés követeket küldött Augusztushoz drága ajándékokkal és arra kérte, hogy adja neki az örmény királyságot. Augusztus elfogadta az ajándékokat és meghagyta neki, hogy forduljon Cajushoz, ki Syriában van. De Tigránés, ki bizott kardjában, jelentékeny örmény sereget gyűjtött össze és elfoglalta (Kr. után 2-ben) az ország legnagyobb részét.²⁾ Azonban Cajus visszajött a római hadsereggel, rövid idő alatt elüzte Tigránest és az örmények közbenjárására, az örmény koronát a méd eredetű Ariobarzanesnek adta.³⁾ Ariobarzanes nem tett olyant, mi méltó volna a felemlítésre.⁴⁾ Ezt Vonones

¹⁾ Tacitus, Annal II. 3.

²⁾ Dio, LV. II. ubi v. I. I. in not. — Vellej. II. 101. — Vaillant, Histor. Arsacid 175 I. Sveton. Aug. 21.

³⁾ Dio ibid. Exc. I. eleg. 39.

⁴⁾ Tacitus, Annal. II. 4.

⁵⁾ Halála után az örmények nem engedték meg, hogy fiai trónra lépjenek. Erato ugyan hatalmába kerítette azt, de rövid idő mulva elüzetett. (Tacitus, II. 4.)

követte (Kr. után 14-ben), kit az örmények királyukká választottak, miután alattvalói őt a parthus birodalomból elűzték volt. — Ártában, a parthusok és a médok királya, rövid idő múlva azonban elűzte Vononest Armeniából és az örmény koronát saját fiának Orodésnek adta (Kr. után 16-ban), ki nemsokára Germanicustól legyőztetett. ¹⁾

26. Fejezet. Harmadik Ártáxiás. Arsaces, Mithridates Iberus.

Örményország következő királya Zeno volt, a pontusi királynak, Polemonnak fia (Kr. után 18-ban). Midőn Germanicus által megkoronáztatott III. Ártáxiás nevet vett fel.²⁾ Ez 16 évig uralkodott. Utána Arsaces, az Ártában fia következett (Kr. után 35-ben), ki a médok és parthusok segítségével elfoglalta³⁾ Armeniát, de kormányzásának első évében árulás útján megöletett.⁴⁾

Halálának hírére Orodés, Ártábánnak fivére egy nagy sereggel Örményországba ment; de (Kr. után 37-ben) megveretett Iberia királyától, Pharasmanestől, kinek fivére Mithridates Iberus, Tiberius császár által Örményország királyává nevezetett ki.⁵⁾ Mithridat nem sokáig ült a trónon, mert Ártában harmadizben is megtámadta Örményországot és elfoglalta saját birodalmát,⁶⁾ de abból hamarosan kiűzetett.

Nemsokára Tiberius után Caligula következett, ki gyanús szemmel nézte Mitridates Iberust (Kr. után 40-ben). Ez lánczra verve Rómába vittetett. De Claudius császár (Kr. után 47-ben) visszahelyezte birodalmába és megparancsolta a legioknak, hogy nyujtsanak neki segédkezet a a parthusok elűzésében és az elégületlen örmények elnyomásában.⁷⁾

¹⁾ Tacitus II. 4 és 56.

²⁾ Tacitus, II. 56.

³⁾ Tacitus VI. 31.

⁴⁾ Ugyanott, 33.

⁵⁾ Ugyanott, 32—35 fejezet.

⁶⁾ a melyből kiűzetett. Tacitus, VI. 36, 43.

⁷⁾ Tacitus XI. 8. — Dio LX. 8. ubi Fabric.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Árdzruni Gergely emlékezete. Most jelent meg Árdzruni Gergelynek, ki az orosz-örmények legnagyobb publicista-írója volt, szépen megírt, részletes életrajza. Folyóiratunkban nem egy ízben volt már szó Árdzruniról, azért jelen alkalommal csak egy pár rövid szóban teszünk erről az esetről említést. — Árdzruni igen gazdag szülőknek gyermeke volt (atyja katona volt, mint tábornok halt el). Felsőbb iskoláinak befejezése után a zurichi (Schweiz) egyetemre ment, hol főleg a socialis kérdést tanulmányozta . . . és így európai műveltséggel és tudománnyal felvértezve, mint csillag száll le a magasból, hogy dolgozzon az örmény élet számára és az örmény publicista-irodalom atyja lett. „Mêság“ (Munkás) című lapja (Tiflis) határozott, realis irányt nyújtott az orosz-örményeknek . . .

Pier Kijjár (Quillard) Philippopolisban. A „Pro Armenia“ híres szerkesztője, kinek jelentékeny francia írók nyújtanak segédkezet szükséges lapja szerkesztéséhez, az armenophil Quillard, dr. Lorisz Melikov örmény író társaságában a folyó év elején körutra indult: meglátogatták Európában azokat a helyiségeket, hol örmények laknak. Philippopolisban február közepén jártak. Több, mint 3000 emberből álló közönség fogadta az állomásnál. Itt az örmény dalárda „Örmény testvérek“ című dallal üdvözölte. Mire Kijjár örömeinek kifejezése mellett a többek közt ezt mondotta: A szabad Bulgáriában elhangzott örmény dal nonsokára hanzani fog a szabad Armeniában is.“ A nagy közönség szűnni nem akaró „Éljen“-nel adott köszönetének kifejezést. A kiváló vendégek, kiknek számára a „Metropol“-szállóban rendeztek lakást, megnézték a város nevezetességeit. Este tiszteletökre társas vacsorát adtak. Vacsora alatt számos pohárköszöntőt mondtak. Kijjár ezekre a többek között így válaszolt az örményeknek: „Lemészároltak közületek sokat, mert Keleten egyedül az örmény az a nemzet, mely európai műveltséget terjeszt. Lemészároltak titeket, mivel Európa a berlini 61. cikkely által nektek jogokat adott; de ígérte nem tartotta tiszteletben. Lemészároltak titeket, mivel követeltétek azt, hogy jogaitok elégíttessenek ki . . . És most mi fogunk a ti szenvedő nemzetetekért minden erőnkéből fáradozni és igyekezni, hogy hibánk: Európa hibája helyre hozzassék“ . . .

Örmény küldöttség. A gáthoghigosz: Krimión Hájrig, Szárádseán Józsefet az amerikai örmények érsekét és Ájvázián Izsákot, ki a perzsa és indiai örmények érseke, Európa azon nagyhatalmasságaihoz küldötte, melyek a berlini szerződés határozatait aláírták. A küldöttség, mely már Európában van, első sorban tiltakozik azon rettentő dolgok ellen, melyek Örményországban különösen pedig Szászunban, Musban, Alásgerdben és Vászburágánban mai napság is történnek és egyebet nem kér, mint

végrehajtását azon ígéreteknek, melyeket sok évvel ezelőtt az európai hatalmak tettek. (Berlini kongresszus). A kiküldött érsekek Párisban néhány francia képviselő társaságában (Presanse, Dèni, Kosen és mások) meglátogatták a francia külügyminisztert Delcassé-t és a köztársaság elnökét (Loubet), kik nemcsak szívesen fogadták a küldöttséget, de az örmény nemzet iránt érzett rokonszenvük kifejezése mellett úgy nyilatkoztak, hogy részvétellel viseltek az örmények nehéz sorsa iránt. Ezen küldöttséghez csatlakozott tolmácsképen az orosz-örmény dr. Loris-Melikov János, ki az orvosi tudományokat Párisban tanulta . . .

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

Magyar költők örmény nyelven. A hazai örménység harmadfél század előtt történt letelepülése óta szokásaiban, erkölcsében, gondolkozásmódjában és nyelvében teljesen magyarrá vált. Megértette az ezer év óta küzdő magyarság törekvéseit, azonosította magát velük és a magyar nemzet lovagias vendégszeretetét, mely az örmények üldözésének legvéresebb napjaiban nyújtott feléje védő kezét, azzal viszonyozta, hogy melléje állt s jó és rossz napokban hűséges fegyvertársául szegődött. Visszatükröződik ez a mélyen gyökerező szimpátia azokban az irodalmi jelenségekben is, melyeket a lokális örmény literatúrában a kiválóbb magyar írók alkotásaival szemben látunk. Az első örmény műfordító, a ki a magyar hazafias líra két legkiválóbb termékét, a Himnuszt és a Szózatot örmény nyelvre fordította, Gábrus Zachar szamosújvári tanítómester volt. A múlt század 30—40-es éveiben tanuló nemzedék az ő iskolájában ismerte és kezdte tanulni az „Isten áld meg a magyart,” mely a hazai örmény kolóniákban csakhamar oly népszerű lett, hogy az 1848—1849-iki szabadságharcz idején a tanuló gyermekserég örmény nyelven már merte énekelni. A szabadságharczot követő elnyomatás éveiben terjedt el a Szózat, mely szintén a Gábrus iskolájából került ki. Ő fordította le ezenkívül a „Dicsőséges szent jobbkéz, melyet magyar óhajtvá néz” kezdetű régi egyházi éneket és a Vörösmarty király-himnuszát. A Gábrus Zachar példája buzdító hatással volt a magyar-örménység nagyérdemű, jubiláns historikusára, Szongott Kristófra, a ki Petőfiből egy füzetre való fordítást tett közzé. Lefordította a „Talpra magyart is, mely ezen a réven a külföldi örmény sajtóban is ismeretessé vált. Mások meg kisebb költeményekkel iparkodtak az örmény sajtó figyelmét a magyar irodalomra ráterelni. A fordítások aránylag kevés voltát az magyarázza meg, hogy örmény nyelvű sajtó hazánkban soha sem volt s az örménység 1848-ig kizárólag kereskedéssel foglalkozott. A hazafias érzés ápolását szolgáló versfordítások az iskola révén és kéziratok útján terjedtek el. Az utóbbi évtizedekben pedig a magyarosodás oly rohamosan haladt előre, hogy a hazai örménységnek többé nem volt szüksége tolmácsra hazája irodalmának és történelmének megismerésében. („Budapesti Hirlap“)

Egy becses könyvtár. Gárabéd Jézéancznak drága könyvtára, melyet Ecsmiádzinbe akart küldeni, addig pedig elég biztos helyen tartott, elégett, megsemmisült. Jézéáncz ugyan orosz tisztviselő (a közoktatásügyi miniszterium államtitkára), de jó örmény is és mint ilyen örmény irodalommal is foglalkozik. Sok becses örmény kéziratot gyűjtött; könyvtára megért 100.000 frtot. . . És ezt a drága kincset, mielőtt ez rendeltetési helyére érkezhett volna, valami gonosz kéz néhány óra alatt tönkre tette . . .

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

A sarló nyomán. Két esztendőn át türhető jólét fakadt a sarló nyomán. Az elmúlt két esztendőben gyarapodtunk vagyonban, törlesztettünk terheinkből. A magyar mezőgazdaság jól jövedelmezett; gabonáért, marháért, tejért, vajért, gyümölcsért, baromfiért jóval több pénzt hozott, mint előbb. A magyar nép gazdasági sorsát a sarló munkája dönti el, ha mindjárt kasza, vagy aratógép alakjában dolgozik is. Mindnyájan azt óhajtjuk, hogy legyünk egy kissé függetlenebbek az időjárástól. Tegyen nagyobb számot nemzeti gazdálkodásunkban az ipar. Ennek czikkeit nem fonyaszthatja el a hó, nem veri el a jég, nem korhasztja el az eső. Ám törjünk a kívánatos állapot felé. De ne feledjük, hogy a míg el nem következik, a föld a tápláló gondviselésünk. Teljes erővel ápoljuk és gondozzuk, hogy az ipari törekvések meg ne csökkenek az az erős kormányzási és társadalmi gondozást, a melyben a föld néhány esztendő óta részesül. Sőt minden uton-módon fejlesszük a gazdasági munka gyümölcsözését, apaszszuk terheit. Mert ez a munka adja meg nemcsak a napi kenyerünket, de az erőt is, a haladottabb állapotok, a nagy ipari és kereskedelmi tevékenység megteremtésére. A tavaszi szárazság az ország legnagyobb részén teljesen megrontotta a kalászosokat. Csak a dunántúli vidéken volt türhető aratás. A június elei esőzések folytán valamit javult az állapot az ország déli és keleti gabonatermő helyein. De mégis tizmillió métermázsával kevesebb szem fog a cséplőgépekből kihullani, mint a mult évben. Nagyobb baj ennél az, hogy a takarmány inségesen áll országszerte. Anyaszéna és bükköny alig volt. Most megjavult a here, a sarjúszéna, sűrű kukoricza, sőt a magkukoricza, krumpli és répa is. De ez nem képes teljesen pótolni a legelők és rétek kopárságát. A mesterseges takarmány a nagyobb gazdaságok növénye még Magyarországon. A földmivelő nép milliói a legelőről és a rétről tartják a háziállatokat. A földmivelési kormány fölszabadítja az állami és egyéb, kezelése alatt álló erdők lombját, védett legelőterületeit, hogy segítsen a népen. Állattenyésztésünk jövedelmezősége az utolsó két esztendőben nagyot emelkedett. Tulajdonképen ez a gazdasági ág szaporította meg legerősebben nemzeti jövedelmeinket. A takarmány szükes sikerültén, ha áldozatokkal is, segítenünk

kell, hogy az állatokban rejlő gyümölcsöző tőkének nagyot ne károsodjék. A tavaszi szárazság káros hatását látjuk már az aratás országos kezdő ünnepén, Péter-Pál napján, az őszi betakarítási valókön is. Sok helyütt kétszer kellett vetni a kapásokat, sok helyütt, mondjuk országszerte, nem fejlődtek a növényre való idő javarészában. Bajos lesz ezt helyrehozni őszi a kukoriczának, krumplinak, répának. A gyümölcsösökben tömérdek féreg pusztít, mert a száraz időjárás jó volt a kártékony rovaroknak fejlődésére, a gazdák pedig irtó munkával nem igen ellensúlyozták a természet ártó kedvezését. A múlt éven egynéhány millió korona külföldi pénzt hozott be az országba a magyar gyümölcs. Nem lesz-e ebben a jövedelmünkben is erősebb fogyatkozás? A gazdasági termelés gyümölcseinek betakarítását elkezdtük. Sorra magtárba kerül a buza, az árpa, a zab. Körübelül tudjuk már, hogy melyikből mink termett. De hogy mit ér a termésünk, még nem tudhatjuk. Ebbe beleszól Csikágó, Newyork, London, Berlin is. Beleszól pedig főleg a magyar gazda ismert pénztelensége, hitelének drágasága és egész közgazdasági meg állami adózási rendszerünk, a melynek közepette mindenféle hitelező most szorítja meg a gazdát, az adóvégrehajások most idúlnak meg, hogy a termés közepes piacra vetésére, sőt előre eladására kényszerítsék. („Budapesti Hirlap.“)

Lehulló gyümölcs. A szárazságon kívül a gyümölcs hullást apró molylepkék, így pl. az alma- és szilvamoly lepkéi okozzák. Az almamoly lepkéje, — mely az egész nyáron át található — petéit a fejlődésben lévő almára vagy a szomszédos levélre rakja, melyből pár nap alatt kicsiny hernyó kel ki, mely belefuródik az almába, aztán a férges almával együtt hull a földre, hol kifejlődés után elhagyja az almát, többnyire a fatörzshöz mászik és a törzs repedéseiben bábozódik be, mely bábokból a molypillék kelnek életre, hogy petét rakjanak és azokból kikelő hernyócskák rendjén a pusztítást folytassák. Ezen folyamat egy nyáron át háromszor szokott ismétlődni, miért is okvetetlenül védekezniünk kell ellene, mely védekezés abból áll, hogy a lehulló almát lehetőleg naponként fel kell szedni a fák alól, hogy az almával együtt a benne levő kukacokat is megsemmisíthessük. A bábozásra — úgy miként a rügyfuró-bogárnál teszszük, kössünk a törzsre buvóhelyet képező szalmakötést . . . Ha ezen buvóhelyeket képező öveket két hetenként megvizsgáljuk, megkapjuk és megsemmisítjük azokban az almamoly bábját . . .

MI ÚJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

Az örmény kath. új patriarkha. Az örmény katolikusok áuguszt hó 4-én új patriarkhát választottak. A három jelölt közül Szábágián került a magas méltóságra, kit a pápa is már mngerősített. Az új patriarkha 1836-ban Aleppoban született. 1868-ban

Urhába, Hüsnibe, Mensurba és Malathiába küldötték, hol a vallási viszonyokat közmegelegedésre sikerült rendeznie; ezen tevékenysége révén meghívták Malathiába érseknek. 1879-ben patriarkahelynök lett és Alexandriában telepedett le; 1879-ben egyiptomi tiszteletbeli érsekké nevezték ki.

Szép szokás. Az örmények között még most is divik az a szép szokás, hogy a végrendelező — ha családja nincs — egész vagyonát, ha van, annak csak egy részét a templomnak, iskolának és nemzetének hagyja. Ezen szép szokásnak hódolt Páklávádseán János smyrnai örmény lakos is, midőn házát és nyomdáját, melyek 60.000 koronára vannak becsülve, nemzetének hagyományozta. A házban egyetlen leánya fog haláláig bér nélkül lakni; azután mindkét épület jövedelme megoszlik a Meszrob-féle örmény iskola szegény tanulói és a smyrnai örmény szegényház ápoltsjai között.

Márzuán városában (Török-Örményország) a múlt hónapban tűz ütött ki, mely irtozatos módon pusztított azon városrészekben, hol az örmények és görögök laktak: 600 ház és 200 bolthelyiség égett el. Azt gyanítják, hogy a várost törökök gyújtották fel és e gyanút táplálja még az a körülmény is, hogy a szerencsétlenség színhelyére érkezett két csapat török tüzoltó közül bár egyetlen egy még kísérletet sem tett arra, hogy a tüzet oltsa. Sőt ellenkezőleg, a hír most is megczáfolatlanul tartja magát, hogy viz helyett kőolajat (petroleum) fecskendeztek az örmények házaira. Menekülés közben, a futás zürzavarában hetven kis örmény gyermeket tapostak össze, kik szörnyet haltak. Az örmények anyagi kárát, mit ezen tűzvész alatt szenvedtek, 1,000.000 frtra becsülik.

Halálozások. A törökországi örmény hírlapírók Nesztora: Gárábéd U t h u d s á n, ki a „Mászisz“ című örmény lapnak volt alapító-szerkesztője, 81 éves korában meghalt Konstantinápolyban. Temetése nagy fénynyel júl. 12-én történt. Ormánián patriarkha, ki halálját akarta mutatni azon férfiú iránt, ki életében olyan jelentékeny szolgálatot tett az örmény irodalomnak, celebrált a temetés alatt nemcsak, de sőt az emlékbeszédet is ő maga tartotta. Ezen kívül néhány püspök és minden rendű és rangú örmény nagy számmal volt jelen a népes temetésen. — Tigrán pasa Á b r o, Egyptom volt külügyminisztere, gyengének érezvén magát, a francia Evian le Beni fürdőben keresett gyógyulást; de jobbulás helyett itt lelte halálát. Tigrán pasa örmény nemes szülöktől származott. Veje volt a híres Nubár pasának, kinek halála után ő foglalta el Egyiptomban a külügyminiszteri állást. Tigrán pasa elnöke volt az Egyiptomban élő örmények nemzeti képviselőének. — Mindkét kiváló egyén emlékét az örménység tiszteletben tartja.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „AURORA“ könyvnyomdája.
